

Brieven uit Italië.

Venetië, Mei 1908.

„Deze palen dragen ook de kleuren van 't familiewapen.”

Wie in Italië reist van Rome naar Florence en van Florence naar Venetië, reist feitelijk van den eenen staat naar den anderen. Want al is Italië sinds 1870 één — deze eenheid is ten eerste nog jong van datum, en ten tweede, wat de reiziger zoekt in de Italiaansche steden is in de allereerste plaats haar kunstgewrochten en historische herinneringen uit den tijd dat deze steden verschillende, en niet zelden met elkander oorlog voerende staten waren.

En zooveel als Florence verschilt van Rome — zooveel verschilt Venetië van Florence.

En als we in Venetië zijn aangekomen, voelen we ons, óók in figuurlijken

zin, dicht bij huis.

Een stad aan de baren ontwoekerd, aan het water gebouwd, — een stad, groot geworden door handel en scheepvaart — een stad, waarvan bijna alle inwoners roeien en zwemmen kunnen — een stad met veel grachten, ettelijke grachtjes, talloze bruggen en bruggetjes, en nauwe, kronkelende straatjes — een stad, waar steeds een frissche zeewind waait — niet waar, dat is een stad, die een Hollander dadelijk begrijpt en waar hij zich al heel gemakkelijk thuis voelt.

Ja, die zeewind hier is heerlijk. Hoe koelt hij ons af na de hitte van Florence! Weet ge, wat ook heerlijk is hier? De stilte. Venetië heeft geen rijtuigen of trams, alle verkeer en vervoer gaat per gondel. En het eenige „verkeersgeluid” is het slaan van de riemen in het water.

De kaden, die hier en daar langs de grachten liggen, zijn boomloos. 't Deed me denken aan een schilderij van de bocht van de Heerengracht, jaren geleden in het huis van Jhr. Six in Amsterdam gezien. 't Staat zoo wonderlijk kaal in 't Hollandsch oog — die boomlooze kaden. En hier in Venetië zie ik, als nooit nog te voren, welk een kunstenaarsoog onze vadersen toch gehad hebben, dat zij door zóó iets eenvoudigs als het planten van boomen langs de kaden, zulk een treffend schoon effect wisten te krijgen.

Na aankomst te Venetië, daalt ge van de trappen van 't station, die aan 't water uitkomen, ... met uw bagage in den gondel. En de talloze gondels om u heen maken op u den indruk van een waterfeest. Maar 't is altijd zoo in Venetië. Zoals bij ons de rijtuigen wachten aan station of concertgebouw — zoo liggen hier de gondels bijeen. Mooi dat die gondels zijn! Ze zijn zwart — heel lang en slank, bijzonder mooi van lijn — en de gondelier staat te roeien achterop. Iedereen roeit hier staande. Jongens in gewone schuitjes zelfs. De rythmische, gracieuse beweging — en Italiaansche mannen en jongens kunnen zoo gracieus zijn — van al die staande roeiers en gondeliers doet mij denken aan een waterdans. . . .

Zoals men bij ons een equipage houdt — heeft men in Venetië een eigen gondel. Meermalen zien we ze voor-

bijvaren, die eigen gondels — ze hebben twee roeiers, één voor en één achter. Die roeiers zijn gekleed in witte matrozenpakken, en dragen sjerpen van de kleur van 't familiewapen — met gouden of zilveren franje. Dit is de „livree” van den Venetiaanschen adel.

De paleizen van Venetië komen met trappen uit aan 't water, en een eind verder staan de ettelijke palen om den gondel aan vast te leggen. Deze palen dragen ook de kleuren van 't familiewapen. Sommige zijn effen gekleurd, andere beschilderd met twee kleuren in strepen. En het weerspiegelen van zoo'n oud paleis en die gekleurde palen in 't water is zoo iets moois. Venetië is net een stad uit een sprookje.

De bruid en de bruidegom gaan ter kerke in een gondel. Het kindje wordt ten doop geleid in een gondel. En het lijk van een doode wordt ter laatste rustplaats gebracht — het kerkhof is een eiland — in een gondel. Meestal is de kist bedekt met bloemen. O ge meent, als zoo'n gondel aankomt, dat het een schuit is, die bloemen vervoert. Het staat heel mooi. Alles in Venetië is „heel mooi.” Het is een vreemde, bonte, feeërieke schoonheid, die een onbeschrijfelijke bekoring heeft. Venetië doet denken aan een versierde, geillumineerde stad — aan een waterfeest — niet aan een plaats, waar men woont en werkt.

Wonderschoon is Venetië — de paleizenstad in het water gebouwd. Er zijn omstreken van Venetië, die aan Holland doen denken. Dat bouwen in en aan het water komt ons zoo bekend voor. Alleen, het Hollandsche water weerspiegelt kleine, lieve, vredige, sobere dingen — huisjes, molens, bruggetjes, hekjes, enz., heel de uiting van een vrij en gelukkig en eenvoudig levende burgerij. En het Venetiaansche water weerspiegelt trotsche gebouwen, massale kerken van vorstelijke lijnen en prachtige, soms pronkende kleuren. In het Venetiaansch water weerspiegelt de weelderige schoonheid van een rijke aristocratie.

Typisch is het, in dezen tijd van het jaar het volksleven gade te slaan. Het begint nu — Mei spoedt ten einde — aardig warm te worden, en in het warme jaargetijde leeft het Venetiaansche volk op straat. De liefde voor de eigen woning — al is die nog zoo klein en nog zoo schamel, — die liefde, die ons Hollandsch volk in 't bloed zit — kent althans de armere Italiaan niet. Zijn woning is rommelig en vuil, en het is te warm om er eten te koken. Het eten gaar en dampend koopt moeder de vrouw aan een kar! Met een emmer vol keert ze huiswaarts, en als de vader een goeden dag heeft gehad, gaat het geheele gezin naar een herberg, neemt een tafel aan den wallenkant, en wordt het maal uit den emmer, met een flesch wijn — de wijn is hier zeer goedkoop en is volksdrank — op straat verorberd. Typisch is het, als men 's avonds huiswaarts keert, zulke in 't publiek etende gezinnen aan den wallenkant te zien zitten.

Venetië heeft tal van mooie kerken, maar ééne cathedraal, die ze alle in wondere schoonheid overtreft. De San Marco. (heilige Markus.) De evangelist Markus is de schutshelige van Venetië. In de negende eeuw bracht een Venetiaansche vloot — Venetië dreef (weer een trek van overeenkomst met Holland) rijken handel met het Oosten — de beenderen van Markus uit Alexandrië mede. Zijn embleem, de Leeuw, werd het wapen der stad. En Venetiës hoofdkerk werd aan Markus gewijd. Weldra deden zich op den bouw dezer kerk Oostersche invloeden gelden. Konstantinopels Byzantijsche stijl werd door de Venetiaansche bouwmeesters nagevolgd, en op Italiaanschen bodem verrees een Byzantijsche kerk met vijf vergulde koepelen en versierd met bijna overdadige, Oostersche pracht. De San Marco is de prachtigste kerk, die ik ooit gezien heb. De St.-Pieter in Rome is véél grooter en ontzagwekkender — Florences kerken, met name de Santa Croce ¹⁾ hebben meer wijding — maar geen is zoo *prachtig* als de San Marco. Net als bij het overige Venetië, zou men bijna van *pronkend* kunnen spreken.

En die pracht heeft de San Marco zoowel van buiten

¹⁾ Heilige Kruis.

als van binnen. Van buiten treft onmiddellijk de bonte rijk-versierde fantastisch-mooie gevel met zijn prachtige poorten en zuilen. De San Marco heeft van buiten en van binnen vijfhonderd zuilen van de heerlijkste Oostersche marmersoorten, alle glanzend in warme, zachte tinten. Vooral in de binnenkerk zijn die zuilen mooi. In de geheimzinnige ruimte van de koepels en lage, breede rondbogen — in den vreemden gloed, die alomme straalt van de gouden en bonte glas-mozaïeken — glanzend de gladde zuilen als donkerkleurig satijn van velerlei tinten.

Zeer eigenaardig staan op den gevel van den San Marco — zoowat te midderhoogte, op een vooruitspringende gaanderij — vier groote paarden van verguld brons. Waarschijnlijk hebben deze paarden oorspronkelijk gestaan op Romeinsche eerepoorten — die van Nero en van Trajanus. Konstantijn, toen hij in 330 den zetel der regeering van Rome naar Konstantinopel verplaatste, nam de paarden mee ter siering zijner nieuwe hoofdstad. Van hier kwamen ze later in Venetië.

Oud-heidensche kunstvoortbrengselen te laten dienen ter versiering van Christelijke kerken, — dit is iets, waar de Roomsche kerk zeer veel waarde aan hecht.

Zoo zagen we in Rome de oude Christelijke basilieken gebouwd met zuilen uit heidensche gebouwen. Zoo staat de St.-Pieter op de plek, waar eens een amfitheater van Nero stond. Op het plein van den St.-Pieter een heidensche obelisk met een kruiserbovenop.

De Roomsche kerk ziet in al deze dingen gaarne het bewijs, dat zij het heidendom overwonnen heeft. Zooals een overwinnaar zijn buit te pronk hangt in zijn woning.

Het groote, langwerpige vierkante plein vóór de San Marco heet de Piazza (plein) en is het centrum van Venetië. Het is een prachtplein, met marmer bekleed en omgrensd door heerlijke gebouwen. De San Marco spant natuurlijk de kroon. Zomersavonds, als het volk, dat genieten wil, zijn sober maal verorbert rondom tafels aan de wallekanten — trekt, wie met dezen wensch in

't hart, meer besteden kan, naar de Piazza, die vooral bij avond-verlichting wel een groote, dakloze zaal lijkt, waar honderden menschen zitten of heen en weer dreutelen.

Mij trok altijd de Piazzetta (pleintje) dat aan de

Piazza grenst en aan 't water der Adriatische zee uitkomt, veel meer aan. Die nabijheid van 't wijde water geeft de Piazzetta iets ruims en frisch. De Piazza is zoo ingesloten. En dan — de San Marco is zóó prachtig mooi, dat hij te mooi is. Het Dogenpaleis en de Bibliotheek daarentegen — de gebouwen die de Piazzetta begrenzen — zijn van een harmonische, heerlijke schoonheid, die nooit verveelt. En van een wondere bekoring zijn ook de twee uit het Oosten meegebrachte granieten zuilen aan den waterkant — dragende de beide schutpatronen van Venetië, de voormalige en de tegenwoordige. De eene zuil draagt een krokodil, waarop de heilige Theodorus staat, — Venetië's vroegere beschermheilige. De andere zuil den gevleugelden leeuw van Markus, Venetië's tegenwoordigen beschermheilige.

Hoe zal ik u beschrijven de gansch eenige schoonheid van dat heerlijke Dogenpaleis — het zichtbaar teeken van Venetië's wereldlijke macht, zooals de aangrenzende San Marco het zichtbaar teeken is van Venetië's geestelijke macht.

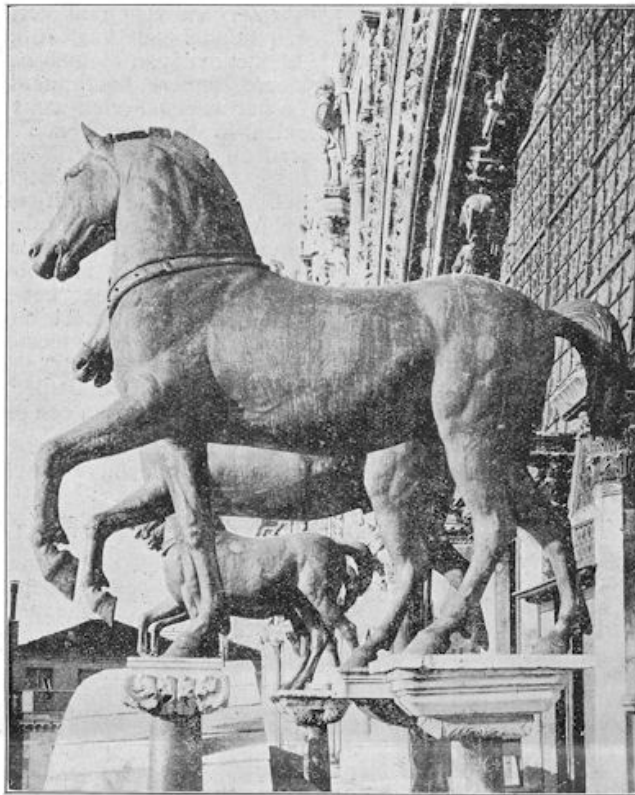
Die kleuren van geel en wit — zoo zacht en zoo teer, zoo mooi afstekend tegen het blauwe water — en die prachtige, als kantwerk fijne bogen en kapitelen van wit marmer. En dan van binnen . . . overal die

schier overdadige weelde, toch streng in toom gehouden door 's bouwheers meesterhand. En dan alles van een zoo gansch andere schoonheid dan wij in Holland gewend zijn. En dit is er mede een bekoring van.

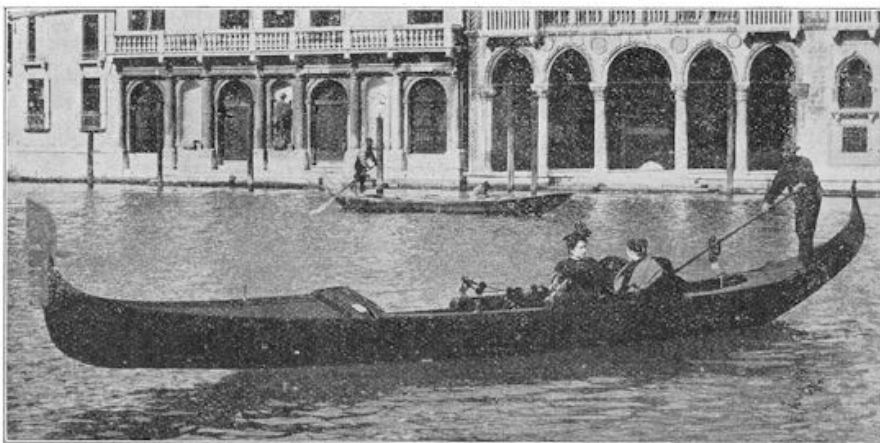
Prachtig zijn de vorstelijke zalen van het paleis versierd met schilderwerk, meestal betrekking hebbend op Venetië's geschiedenis, of verheerlijkend Venetië's grootheid.

Schilders als Tintoretto en Paolo Veronese versierden het Dogenpaleis, zooals Michel-Angelo en Rafaël het Vatikaan versierd hebben.

H. S. S. K.

„Vier groote paarden van verguld brons.”

„Ze zijn zwart, heel lang en slank, bijzonder mooi van lijn, en de gondelier staat te roeien achterop.”

hijgt, wier vleugels trillen, wien het instinct met reikhalzend verlangen opheft naar den trek... eer de winter komt!

Eer de nacht voor de natuur aanbreekt, de lange nacht, waarin alle leven... Doch neen, ook voor de natuur heeft Gods algemeene genade in Christus het spook des doods veranderd in een vriendelijken engel der rust. Ze is niet dood, zelfs niet in den winter, maar zij slaapt en dat sneeuwen lijkkleed dekt haar warm. Voortaan zullen zomer en winter, koude en hitte, zaaiing en oogst, dag en nacht niet ophouden. Hij kan er zeker van zijn, en daarom werpt de boer ginds het zaad van het voorjaarskoren met milde hand in de opgeploegde voren. Ook dat tarwegraan, dat daar in de aarde valt en sterft, het predikt in den herfstavond der natuur het evangelie der opstanding!

P. J. K.

Teekenen der tijden.

Inleiding.

Reeds meerdere malen bespraken wij onder bovenstaand opschrift onderscheidene gebeurtenissen van onzen tijd, die ten nauwste in verband staan met de toekomstige tijden, zooals die ons in den Bijbel worden voorgezegt. Wij wenschen ook in dezen Jaargang daarmede voort te gaan. Misschien is echter bij vele lezers van deze stukjes wel eens de vraag gerezen: maar wat zijn nu eigenlijk de teekenen der tijden, en welk doel hebben ze, wanneer men leeft in de blijde verwachting van Christus' komst in de lucht, om Zijn geliefde Bruid tot Zich te nemen? Al die ontzaglijke gebeurtenissen, waarvan de Bijbel spreekt, zullen toch eerst geschieden, nadat de Gemeente Gods van de aarde is weggenomen?

Wij verstaan onder de teekenen der tijden de voorafgaande omstandigheden, aan welke de spoedige nadering van die tijden van het einde steeds meer kenbaar wordt. En ieder geloovige zal met vreugde die omstandigheden gadeslaan, omdat hij daaraan weet, dat Christus' komst op de wolken niet verre meer kan zijn. En daar nu vóór die komst op de wolken Christus' verschijnen in de lucht voor de zijnen plaats heeft, is hij te meer zeker, dat die komst des Bruidegoms voor de Bruid zeer nabij is.

In Matth. XVI: 1—3 lezen we, dat Jezus de Farizeën en Sadduceën bestraft en geveinsden genoemd heeft. Wel letten zij op het aanschijn des hemels om daaruit af te leiden, hoedanig het weder zou zijn, doch geen acht sloegen zij op de teekenen der tijden. En Jezus bedoelt hier met de tijden bepaalde stonden, op welke God Zijn beloften, oudtijds gedaan, vervullen zou, in 't bijzonder in het zenden van den Messias. Hadden ze slechts op al de gegeven omstandigheden willen letten, ze zouden bemerkt hebben, dat dat alles reeds door de profeten voorgezegt was, en ze zouden dan ook in Jezus van Nazareth hun Messias erkend hebben. Doch zij gaven geen acht op de „teekenen der tijden”!

Onze tijd nu heeft vele gewisse kenteekenen, de voorboden van dien tijd, die spoedig zal aanbreken. Mochten voor velen die „teekenen” roepstemmen zijn, om zich met God te laten verzoenen! En mochten ze voor hen, die reeds vrede met God hebben, een aansporing wezen, om met omgorde lendenen en helder brandende lampen de komst van Jezus te verwachten!

Bijbelverspreiding.

Iemand, die 28 jaar lang de leiding gehad heeft bij de uitgaven van het Britsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap, deelt het volgende mede: Toen ik mijn arbeid begon in 1880, was de Bijbel in 228 talen overgezet; op dit oogenblik is hij in 412 talen vertaald. Sedert de oprichting van het Genootschap in 1804 zijn door mijn bemiddeling meer dan 209 miljoen Bijbels in alle deelen der wereld verspreid.

Blijkt hieruit niet duidelijk, dat de wederkomst des Heeren genaakt? Want nog vóór Zijn komst wil Hij velen redden, ook uit de nog in het duister verkeerende heidenlanden.

Overal opent de Heere, volgens de belofte in Openb. 3: 8, nieuwe deuren voor Zijn Woord en waarheid.

Zoo werden tot voor korten tijd in Portugal colporteurs, die Bijbels verkochten, door de rechtbanken veroordeeld, omdat zij geacht werden daardoor den godsdienst van het land te beledigen, en den vrede te verstoren. Thans is echter door het gerechtshof van appél verklaard, dat in den Bijbel geen woord voorkomt, dat beledigend is voor de religie of de natie, en dat de Portugeesche regeering voornemens is de rechten der Protestanten te handhaven. Ook in Portugal kan dus nu het woord des Heeren zijn loop hebben.

J. H. v. R.

Brieven uit Italië.

Venetië, Juni 1908.

Het begint nu hier ook warm te worden. Vooral als de *sirocco* waait, de wind, die uit 't Zuiden, uit de Sahara komt, en bij zijn overtocht over de Middellandsche Zee zeer vochtig wordt. Het is een drukkende, verlamme wind, die de menschen uit hun humeur, en prikkelbaar maakt. Wat een zegen, dat die wind ons lieve Vaderland niet bereiken kan!

Ons lieve Vaderland — hoe beginnen wij te verlangen het weer te zien — zijn rustige schoonheid, zijn koele atmosfeer, zijn kalmte, zijn zindelijkheid. En zeker zouden wij nog meer verlangen, als wij niet bij een Hollandsche gastvrouw gelogeerd waren, en dus in een huis, waar allerlei, zoowel op materieel als op geestelijk gebied, ons aan Holland herinnert.

De heer en mevrouw Antonini-Kool — waarom zou ik u hun naam niet noemen, bekend als hij is om het werk waaraan dit echtpaar zich geeft — staan aan 't hoofd van een opvoedingsgesticht voor jongens. Het is een Amerikaansche inrichting van de Episcopal Methodist Church, die hier in Venetië een kerk heeft. Er zijn 40 à 50 jongens, die voor allerlei beroepen worden opgeleid. Een Protestantische inrichting, die, in een Roomsche land als dit, van groote betekenis is. De jongens hebben een muziekcorps, en spelen mooi op hun koperen blaasinstrumenten. Het corps gedirigeerd door een jongen, zeer begaafden leeraar der school, die zijn schare jonge blazers uitstekend weet te regeren en te bezielen. Stelt u onze verrassing voor, toen op een middag het „Wilhelmus” weerklonk. Ge begrijpt, hoe we *toen* applausseerden! En ik beloofde ter plaatse, een bundel Oud-Hollandsche liederen te zullen zenden, opdat de Italiaansche jongens ook zouden leeren spelen de heerlijke melodieën van: *o Heer die daer des hemels tente spreyt — Wilt heden nu treden voor God den Heere — Gelukkig is het Land, dat God den Heer beschermt — Bergen op Zoom helpt nu u zelf, zoo helpt u Godt* — en zooveel andere juweelen uit onze geschiedenis en onze kunst beide.

Denkt er om, als ge ooit naar Venetië gaat, dat ge de inrichting eens gaat zien. Bij vooruit-aangekondigd bezoek speelt het corps in den tuin. Tegen dien tijd zullen ze die liederen wel kennen en dan zult ge eens hooren, hoe goed die jongens spelen, en hoe heerlijk het is oud-Vaderlandsche melodieën, met Italiaansche bezieling voorgedragen, uit koper-instrumenten door de Italiaansche lucht te hooren schallen!

Venetië dankt zijn roem niet alleen aan zijn prachtige gebouwen, maar ook aan zijn heerlijke schilderijen.

Van Venetië's grootsten meester, Titiaan, hebben wij de kunstvoortbrengselen reeds in Florence bewonderd, waar ze in grooten getale bijeen zijn.

Venetië's schilderijen zijn — zooals overal elders in Italië — voor een niet gering deel te vinden in zijn kerken

en paleizen. Maar de grootste schat is bijeenverzameld in de wereldberoemde Accademia di Belle Arte (Academie van schoone kunsten), voor Venetië wat de Uffiziën en de Pitti voor Florence zijn.

In deze Accademia is bijna uitsluitend Venetiaansch schilderwerk te zien. Den vorst der Venetiaansche schilders, Titiaan, vinden wij hier ook terug, o. a. in twee zijner meesterwerken: de Hemelvaart van Maria — en de eerste Tempelgang van Maria.

En wederom wandelen wij rond door de schatkamers der Italiaansche kunst. En ditmaal voor 't laatst, want onze reis spoedt ten einde.

Weet ge, wat ik ten slotte van de Italiaansche schilderkunst vind? Ten eerste, dat ik zeer goed begrijp, dat ze de Hollandsche naar de kroon steekt, want ze is prachtig. Verheven ideaal, steeds strevend om boven het gewone leven uit te komen, in merg en nieren aristocratisch, vorstelijk van gestalte, koninklijk van kleur.

Dit is haar roem — en tevens haar principiëel verschil met onze eigen schilderschool, die in merg en nieren *democratisch* is. Die beide scholen — de Hollandsche en de Italiaansche — ze zijn elk voor zich de vrucht van een geheel andere levensopvatting, zooals die geboren is uit geheel verschillende volksaard, gemengd met geheel verschillende omstandigheden.

Het Italiaansche volk is een aristocratisch volk. Vandaar ook, dat de Roomsche kerk er tot bloei kwam als nergens elders.

Het volk is er nooit tot die vrije, zelfstandige ontwikkeling gekomen als bij ons. Daarentegen heeft de Italiaansche aristocratie — zoo de maatschappelijke als de kerkelijke — een vlucht genomen, die de onze nooit gekend heeft.

Er was een machtige, rijke, pronk- en kunstlievende adel, die de kunstenaars in dienst nam om hun paleizen te bouwen en te sieren, en door fraaie portretten hun geslacht te verheerlijken. En de kerkelijke hoogwaardigheidsbekleeders deden evenzoo ten faveure van de kerk. Kerken werden gebouwd en omgebouwd — en de schilders en beeldhouwers aan 't werk gezet, om, wat ik zou willen noemen de „hofhouding” der Roomsche kerk te verheerlijken. Want zoo zie ik haar Madonna's en heiligen op haar tallooze schilderijen. De Madonna als de koningin en de heiligen als haar hofhouding. Die heiligen hebben rangen onderling en vaste attributen. En ieder schilder heeft zich beijverd de hofhouding weer anders op te stellen. En iedere stad, iedere kerk had haar heilige — en dan werd de kunst opgeroepen om in die stad of in die kerk het leven en niet zelden het sterven van dien heilige te verheerlijken.

Maar natuurlijk *gezien* waren die beelden en groepeeringsen nooit. Al dienden levende personen als modellen, hun houding, hun gebaren, hun kleeding, alles was opzettelijk als bij een vertooning, terwijl hun onderlinge verhouding, hun handeling, vrucht was der verbeelding van den schilder. De Italiaansche kunst geeft vertooningen, — *tableaux vivants* — opzettelijk tentoongestelde groepen. En altijd met het doel om te verheerlijken, te imponeren, iets te geven, dat indruk maakt op de menigte — een steunen van het gezag eenerzijds, een opvoeren tot hooge, ideale sferen anderzijds.

En zie nu eens hoe geheel anders de Hollandsche kunst is. Ze gaat naar het leven toe, neemt het zooals ze het vindt, betrapt het als 't ware op heeter daad — en geeft het dan net zoo weer. Zooals de boer staat en gaat bij zijn bedrijf — zooals de visschersvrouw met haar kind op den arm drentelt langs 't strand — zooals de maagd in de keuken aardappelen schilt of emmers schuurt — zooals de zieke in bed ligt en den geneesheer ontvangt — precies zoo schilderden onze schilders het leven.

Wij hebben in onze taal een woord, dat zoo heerlijk ècht-Hollandsch is, en in geen andere taal in zijn volle betekenis is weer te geven. 't Woord *gezellig*. Wel zegt de Duitscher *gemütlich* en de Engelschman *cosy*, maar die adjectieven kunnen ze maar bij enkele woorden voegen.

Terwijl wij, Hollanders, bijna alles „gezellig” kunnen vinden. We vinden, dat iemand „gezellig” haar heeft — een „gezellige” stem heeft — een „gezelligen” hoed op heeft — zoo „gezellig” een kopje thee kan schenken. Het woord geeft uitdrukking aan een in ons gewekt „lustgevoel,” waarbij alle gevoel van druk is uitgesloten. We zullen het nooit zeggen, waar het voorwerp van onze waardeering tevens imponeert. Niemand zal ooit het Haagsche bosch, de Middachter-allee of het Paleis op den Dam „gezellig” noemen.

En nu is het eigenaardige van de Hollandsche schilderschool, dat ze „gezellig” is. Wij riepen het bijna tegelijkertijd uit, mijn reisgenoot en ik, toen wij, na de imponeerende pracht van de vorstelijke gestalten der Italiaansche schilders in de Uffiziën in Florence, de zalen binnentraden, waar de Hollandsche kunst ten toon hing. . . . „Wat gezellig!” — En meteen keken we in de binnenhuisjes en keukentjes en schuurtjes, of zagen de molentjes en vlondertjes en trapgeveltjes spiegelen in het vlakke water.

De Italiaansche kunst is indrukwekkend — de Hollandsche kunst is gezellig. De Italiaansche kunst oreert — de Hollandsche kunst keuvelt.

Ik vind in dit opzicht een sterke overeenkomst tusschen de Italiaansche kunst en de Italiaansche taal. Ook die taal is een taal, om in te oreeren. Een taal voor grootse onderwerpen, verheven gedachten, bloemrijke termen. Een taal, die op ons, nuchtere Hollanders, telkens den indruk van overdrijving maakt. Maar dat komt, dat ze evenals de Italiaansche kunst is — en nu bedoel ik dit in *goeden zin* — *pour la tribune*. Omdat ze evenals de Italiaansche kunst, een aristocratisch en dus imponeerend karakter draagt.

Kent ge Eugène Fromentins *Les Maîtres d'Autrefois*? Het is een gulden boekje over de Vlaamsche en Hollandsche schilderschool. Ik heb van Fromentin geleerd, hoe ik Rubens begrijpen moet. Rubens oreert ook in zijn schilderstukken, die bestemd zijn om door de menigte op een afstand gezien te worden. Vandaar die overdrijving in kleur en vorm, die ons, nuchtere Hollanders, zoo vreemd en dikwijls zoo onsympathiek aandoet.

Ik heb Fromentins les ook toegepast op Italië's kunst en haar taal, en toen niet meer overdreven gevonden, wat bij eerste kennismaking overdreven lijkt. Of wat zegt ge van een Italiaansch jongentje van zes jaar, dat aan zijn moeder een briefje schrijft, dat aldus begint: „Allerliefste moeder, ik zend u al de bloemen van de heele wereld, u, die een engel van goedheid zijt,” en aan een dame, die ziek was: „Ik omkrans u met bloemen en ik treur, omdat ik u niet zien kan.” — Of van schooljongens, die aan hun meester toestemming vragen om te gaan baden en een brief beginnen met den aanhef: „Reeds is van overlang uw goedheid spreekwoordelijk over de geheele wereld . . .”

De Italiaansche taal heeft een groote bekoring voor mij, en hier in Venetië, waar onze gastheer geen andere taal spreekt dan Italiaansch, maken wij dagelijks vorderingen. Een heerlijk gevoel, zoo iederen dag een taal meer meester te worden, de beschikking te krijgen over nieuwe zinnen en uitdrukkingen voor de gedachten en gevoelens, die in u leven. Maar eigenaardige ervaringen doet ge ook op in zoo'n leerperiode. Nog heugt mij het oogenblik, dat ik een met veel zorg en overleg in elkaar gezetten, grammatisch onberispelijken Italiaanschen zin debiteerde aan het postkantoor, en tot antwoord kreeg, eerst een meewarigen blik, en toen: . . . „Yes, Fräulein.”

Ook is het mij eens overkomen, dat ik met een heel ernstig gezicht aan een winkeljuffrouw vroeg om „een paar lange, grijze handschoenen zonder soep.” Waarop de juffrouw mij natuurlijk aanstaarde, alsof zij een gek voor zich had. Ik bedoelde handschoenen zonder *kant*. Nu is *kant* in 't Italiaansch *merletti* en soep *minestra*. Ik verwarde deze beide woorden, die ik pas geleerd had, en vroeg zodoende om: handschoenen zonder soep!

H. S. S. K.

Brieven uit Italië.

(SLOT.)

Venetië, Juni 1908.

Het Italiaansch is een taal, die men zeer spoedig leert begrijpen, ten minste als men Fransch kent. En voor wie ook nog Latijn kent, is het leeren verstaan van Italiaansch nog gemakkelijker. Daarentegen is het goed leeren spreken van 't Italiaansch zéér moeilijk. Trouwens zooals het goed leeren spreken van *alle* talen — zelfs van onze eigen taal!

Het Italiaansch is, evenals het Spaansch en Fransch, een *Latijnsche* taal. Het Hollandsch is, evenals het Engelsch en het Duitsch, een *Germaansche* taal. Daarom leeren wij, Hollanders, zooveel gemakkelijker Engelsch en Duitsch dan Fransch.

Want ook de talen zijn verwant, evenals de volkeren. Men zou er een geheelen stamboom van kunnen maken, en zusters, nichten, tantes en grootmoeders kunnen onderscheiden! Deze taalstudie — een prachtige studie — vormt zelfs een afzonderlijk vak van wetenschap en heet *Linguïstiek*.

Ook dit vak van wetenschap keerde zich met de overige wetenschap, in 't begin der vorige eeuw tegen de Schrift. Want „zonneklaar” was „bewezen,” door de taalstudie, dat de afstamming van één menschenpaar — en dus de afstamming der talen van een taal — „onzin” was. En heel de wetenschappelijke wereld zei „Amen.”

Maar zie — ook hier hebben de voortgezette studiën, en dus een dieper inzicht, aan 't licht gebracht, dat talen, die niet verwant „konden” zijn, tóch verwant waren. Het aantal taalgroepen slonk aanmerkelijk — en nu „neigt” de linguïstische wetenschap er al meer toe, de afstamming van één menschenpaar aan te nemen!

Pascal heeft zoo naar waarheid gezegd: „Weinig wetenschap verwijdert ons van God — veel wetenschap brengt ons nader tot God.”

Behalve aan deze taal-*verwantschap*, die helpt de eene taal door de andere te begrijpen — schenkt de Linguïstiek ook haar aandacht aan den invloed van de eene taal op de andere, buiten alle verwantschap om, maar door historische oorzaken. Zoo heeft b. v. onze taal invloed uitgeoefend op een zoo *totaal* verschillende taal als 't Russisch, omdat Peter de Groote hier te lande beschaving voor zijn achterlijk volk kwam halen. In mijn „Brieven uit Rusland” gaf ik op blz. 74 een lijstje van nog bijna zuiver Hollandsche woorden, die bij de Russische marine ten huidige dage toe in gebruik zijn.

En om soortgelijke reden heeft het Italiaansch, hoewel het een *Latijnsche* taal is, op het Hollandsch, een *Germaansche* taal, invloed uitgeoefend en gebruiken wij, zonder het te weten, nog dagelijks Italiaansche woorden, die ge, in Italië reizend, tot uw niet geringe verwondering, door de Italianen in hun gewone taal hoort gebruiken, verbuigen en vervoegen.

B. v., ge leest uw courant en zoekt naar de rubriek „Varia.” Dat is een Italiaansch woord en wel de 3e pers. enkelv. van 't werkwoord *variare*, dat variëeren beteekent. „Varia” beteekent dus „het variëert.”

Nota bene is ook Italiaansch en beteekent: let wel. Zoo zal men u hier zeggen: „Nota bene, dat ge den goeden weg neemt.”

Zoo hebben wij 't woord: „bravo,” ook een zuiver Italiaansch woord, dat we alleen verkeerd uitspreken en altijd in 't manlijk enkelvoud gebruiken. Ten eerste zegt de Italiaan: *brávo*. Maar uitsluitend als zijn goed-

keuring één manlijk persoon geldt. Zijn er meerdere, dan is de uitroep: *brávi*. Is het een vrouw of meisje, wie zijn hulde geldt, dan heet het: *bráva* — en meerderen van deze sekse: *bráve*.

Voor al handelstermen en muziektermen hebben we van de Italianen overgenomen, omdat zij èn in den handel èn in de muziek onze leermeesters zijn geweest. In de 15e, 16e en 17e eeuw hadden wij druk verkeer met Italië, vooral met Venetië. Hollanders gingen er heen voor handelsbelangen, anderen om te Padua, wijl Padua aan Venetië onderworpen was, aan de toen nog beroemde Venetiaansche Universiteit te studeeren. Nederlandsche soldaten streden in 't Venetiaansche leger, Nederlandsche matrozen vochten onder Venetiaansche vlag tegen de Turken. Hooft is in Venetië geweest, Vondel heeft haar roem bezongen. Een Venetiaansche gezant toefde in Den Haag, de onze woonde in Venetië. Handelstermen uit Italië herwaarts gebracht zijn b. v. *risico* — *bank* (van *banco*) — *netto* en *bruto* — *cargadoor* — *journaal* (in de beteekenis, die men hier op een kantoor er aan hecht; van 't Italiaansche *giornale*, niet van 't Fransche *journal*.) Zoo spreken we van: dubbel of Italiaansch boekhouden.

't Merkwaardigste woord hierbij is wel: *lommerd* van Lombardo. De Lombarden hadden reeds in de 13^e eeuw een handelshuis in Vlaanderen. In de 14^e eeuw woonden er Lombardische Italianen in Middelburg, waar zij een „Huis der Lombarden” openden. Ook andere steden hadden zulke huizen. Dit was veelszins ruilhandel, en zoo kwam het woord *lommerd* in onze taal.

In de muziek hebben wij zoowat alle termen uit 't Italiaansch overgenomen. *Concert* van *Concerto* (muziek van drie instrumenten.) *Impressario* — *tempo* — *alt* — *tenor* — *aria* — *diapason*, enz. zijn alle Italiaansche woorden.

Ook andere „kunst”-termen, als *casino*, *ballet*, *domino*, *lotto* (-spel), zijn uit de Italiaansche taal overgenomen. Fiasco in „fiasco maken” is ook Italiaansch; *fresco*, van schilderen *al fresco*, eveneens.

't Merkwaardigst vind ik bij de uit 't Italiaansch overgenomen muziektermen, die woorden, die de Italianen in 't dagelijksch leven voortdurend gebruiken.

Hooren wij 't woord: *adagio*, dan denken wij aan een muziekstuk. Maar hier wandelt men *adagio*, als 't erg warm is; voelt men zich *allegro* als de zon schijnt. Suiker is *dolce* en de schaal, waar ze op ligt *largo ma non troppo*. *Andante* is men zoo dikwijls als men *gaat*, want *andante* is het tegenw. deelw. van 't werkwoord *andare* = gaan en dus: „gaande”. Men kan *lento* gaan of *presto*. Iemands roem gaat *crescendo* (tegenw. deelw. van *crescere* = groeien) of *descrescendo* (tegenw. deelw. van *descrescere* = afnemen). Wie alleen is, is *solo*, en een grapje is een *scherzo*.

Van uit Venetië kan men even schoone uitstapjes maken als van uit Rome en Florence. Alleen met dit onderscheid: van Rome en Florence gaat men per trein of electricische tram, — van uit de eilanden-stad Venetië gaat men per boot: want men moet de *Lagunen* in, om andere eilanden-stadjes te bereiken.

Het dichtst-bij en het meest bekend is *Lido*, voor Venetië wat Scheveningen voor Den Haag en Zandvoort voor Haarlem is. *Lido* is een *badplaats* in den meest letterlijken zin des woords. Men gaat er heen *om te baden*. Men baadt er in de ondiepe *Lagunen*, die zich mijlen ver zeewaarts uitstrekken, en weinig of geen golfslag hebben. Het bad is dan ook gevaarlijk noch vermoeiend, en de menschen blijven er kwartieren-lang in, loopen er weer eens uit, om in 't heete zand te rusten en te drogen, en gaan dan weer eens wat wandelen en spartelen in 't blauwe zeewater. Heel gemoedelijk en huiselijk en zoo heel anders dan bij ons.

Echt-Italiaansch van warme kleur, is dat blauwe zeewater, de oranje zeilen der *scheepjes*, het gele strand en de, nu de zomer nadert, bijna schel-blauwe hemel daarboven. Het is alles zóó mooi, dat het *prachtig* is, den eersten keer een overweldigenden indruk maakt, later gaat

vervelen en eindelijk heimwee wekt naar de sobere en diepe tonen van ons eigen strand-landschap . . .

Het zal nu niet meer zoo heel lang duren, voor we dat weerzien. Als wij de uitstapjes naar *Murano* — *Burano* — *Torcello* en *Padua* volbracht hebben, hopen wij de terugreis naar het lieve Vaderland te ondernemen.

Murano, een half uur stoomens ten noorden van Venetië, is van ouds beroemd als de hoofdzetel der Venetiaansche glasindustrie. Alleraardigst is het, het glas te zien blazen en vormen en kleuren en sieren. Smoorheet was het in de fabriek op dien warmen Junidag, maar de arbeiders schenen minder te lijden van de hitte daarbinnen, waaraan zij gewoon waren — dan wij van de hitte daarbuiten, waaraan wij niet gewoon waren.

Een man — mooi type met gultige zwarte oogen en prachtig zwart krulhaar — kwam op ons toe met een klodder stollend glas, hangend aan een tangetje in zijn linkerhand. Met een fijn instrumentje, dat hij in zijn rechterhand hield, kneep hij in de klodder, haalde er puntjes uit, gaf er deukjes in . . . hokes, pokes, pats! . . . er hing een klein, glazen hondje aan de tang! „Neem het maar aan, signorina,” zei hij, het hondje ons met bevallig gebaar aanbiedend. Wij dorsten niet. „Was het niet nog warm?” — „O, neen, heelemaal koud nu en stijf.” En zoo was 't. We namen 't van de tang af: een hondje van glas, met opgeheven kopje, opstaande oortjes, open bekje, krullend staartje — en met vier pootjes, waarop het staan kon! Voorzichtig zetten wij 't neer en gaven den vroolijken kunstenaar een kleine belooning voor zijn meesterwerkje.

Anderhalf uur stoomens verder noordop liggen de oude stadjes *Burano* en *Torcello*. Is *Murano* beroemd om zijn glasfabriek — *Burano* gaat prat op zijn kantschool.

In den glorie-tijd der oude Venetiaansche republiek bloeide welig op de eilanden der Lagunen de kant-industrie. Venetiaansche kant kent ieder. Maar der tijden loop was haar ongunstig en omstreeks 1870 scheen zij voor goed van den aardbodem verdwenen. Maar zie, een vreeselijk strenge winter in 1872 kwam haar te hulp! De eilanden-bewoners, heinde en ver omringd door bevroren water, vervielen tot armoede. En om dezen menschen iets te laten verdienen, vormde zich te Venetië een comité uit de aanzienlijken der stad met het doel de aloude kantindustrie weer te doen herleven, en zodoende vrouwen en meisjes de gelegenheid te schenken, iets te verdienen.

Dit is het begin geweest van de stichting der thans weder beroemde kantschool te *Burano*, die nu aan 800 kantwerksters werk verschaft.

Torcello's roem is zijn heerlijke oudheid en zijn Domkerk uit de 7e eeuw, met prachtige, oude mozaïeken. Van den ouden toren dier kerk heeft men een verrukkelijk uitzicht op de Lagunen en de Adriatische zee. Typische oude gebouwtjes heeft *Torcello*, overblijfselen van zijn vroegere grootheid.

Het uitstapje naar *Padua* is van véél gewichtiger aard, men zou van een „uitstap” willen spreken, zoo dit woord niet een andere beteekenis had.

Padua is een groote stad ten westen van Venetië, die in Venetië's glorie-tijd aan Venetië onderworpen is geweest. *Padua* behoort tot de oudste steden van Italië, haar oorsprong ligt in 't mythisch duister. *Padua's* grootste roem is haar aloude (in de 13^e eeuw gestichte) universiteit, die in de Middeleeuwen en gedurende de Renaissance aan Noord-Italië belangrijke geestelijke leiding heeft gegeven.

Padua heeft zijn oud karakter nog grootendeels behouden. Maar een geheel andere oudheid, dan die van Venetië, dat wij zoo pas verlaten hebben. *Padua* heeft iets strengs, iets sobers, iets sombers — Venetië pronkt en praalt, is weelderig en prachtig.

Padua's beschermheilige is St. Antonius, en hem is de mooie Dom gewijd. Zijn prachtig praalgraf prijkt in de kerk. Gedurig komen menschen hier bidden, in de hoop, dat Antonius nog wonderen voor hen zal doen.

En met *Padua* is mijn reis — en dus ook mijn reisverhaal — afgelopen.

Het is warm, als wij uit Venetië vertrekken, en óók om het koelere klimaat verlangen wij naar ons vaderland.

Twee maanden hebben wij in Italië vertoefd, en véél hebben wij gezien, genoten en geleerd. Een nieuwe wereld is voor ons opengegaan. Maar toch, bij het gevoel van groote dankbaarheid voegt zich een gevoel van onvoldaanheid. Wij beseffen het maar al te goed, dat deze eerste kennismaking uitteraard niet dan oppervlakkig kon zijn. Maar wij hopen dan ook, dat deze kennismaking werkelijk „de eerste” zal zijn, dat wij onze studiën over Italië's geschiedenis en kunst en taal zullen kunnen vervolgen en er dan — nog eens heengaan.

Schaepman heeft in zijn „Menschen en Boeken” over Rome schrijvende, gezegd: „Rome zien is ontwaken, Rome weerzien is leven.” Ik ben te Hollandsch en te Gereformeerd, om hetzelfde van Rome, of ook maar van Italië te kunnen zeggen. Maar wel heb ik gevoeld, dat als ge in Italië reist, er iets in u ontwaakt, dat sterk behoefte heeft aan wederopleven door wederzien.

Mocht God mij ooit dit wederzien schenken en den tijd er bij, om meer van Italië te zien, dan mij nu mogelijk was, dan hoop ik mijn reisindrucken — misschien ook gedeeltelijk deze „brieven” — in boekvorm uit te geven.

Maar mijn indrukken van deze „eerste kennismaking” blijven besloten in „Timotheüs” en zullen om boven vermelde redenen niet in boekvorm worden uitgegeven. Dit als antwoord op veler vragen en sommiger verzoek.

H. S. S. K.

WETENSWAARDIGHEDEN.

Prentbriefkaarten.

De uitvinder van de prentbriefkaarten is overleden, de boek- en steendrukker A. Schwartz uit Assmanshausen, Duitschland. Deze drukker had de gewoonte prentjes van kasteelen en landschappen aan den Rijn achter op gewone briefkaarten te plakken en zoo te verkoopen aan reizigers. Toen hij zag, dat ze in den smaak vielen, kwam hij op de gedachte, het plaatje rechtstreeks op de kaart te drukken, en daarmee was de prentbriefkaart ontstaan, die haar weg gevonden heeft tot in de kleinste dorpjes en tot in de verste landen.

Toch is de heer Schwartz niet de eenige uitvinder geweest. Reeds lang voor de prentbriefkaarten algemeen werden, had bijv. de N. A. S. M. aan boord van haar stoomschepen briefkaarten, waarop in den bovenhoek een kleine foto van de boot voorkwam. Landverhuizers gebruikten deze bijv. te Boulogne sur Mer voor een laatsten afscheidsgroet.

Daktyloscopie.

De Rotterdamse rechtbank heeft dezer dagen een misdadiger herkend aan de lijnen op zijn vinger. Er was inbraak gepleegd; een ruit was met zeep besmeerd en ingedrukt, en de vingerafdruk was op de ruit zichtbaar gebleven. Een inspecteur, die van vingerafdrucken studie heeft gemaakt, maakte van dezen afdruk een vergrootte fotografie, en eveneens van den vingerafdruk van een inbreker, die vroeger al eens gevangen was geweest, en wiens vingerafdruk men, evenals van alle misdadigers, bewaard had. Het bleek duidelijk aan de rechters, dat de twee fotografieën afbeeldingen waren van indrukken van denzelfden vinger.

De fijne lijnen toch, die ieder op de toppen van zijn vingers heeft, zijn bij alle menschen verschillend, en dat zóózeer, dat iemand nog beter aan zijn vingerlijnen te herkennen is dan aan zijn gelaat. In oude tijden heeft men dat ook wel geweten; op oude lakzegels staat wel een vingerafdruk bij wijze van onderteekening.

Men noemt de studie van de vingerafdrucken daktyloscopie, letterlijk vingerkijking.